

O. dr hab. Grzegorz Bartosik OFMConv, prof. uczelni
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Teologiczny
Katedra Mariologii

RECENZJA

rozprawy doktorskiej o. Piotra Bielenina OFMConv, *Chrystologia św. Maksymiliana Marii Kolbego – problem właściwych relacji między Chrystusem a Maryją w pismach św. Maksymiliana Marii Kolbego*, napisanej na seminarium z teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem o. prof. dra hab. Zdzisława Kijasa OFMConv, Kraków 2023, mps ss. 282.

Recenzowana praca została napisana na seminarium naukowym z teologii dogmatycznej. Przedmiotem badań Autora jest chrystologia św. Maksymiliana Marii Kolbego, czyli jednego z największych Świętych dwudziestego wieku, wielkiego czciciela Matki Bożej Niepokalanej, gorliwego Misjonarza i Apostoła Massmediów oraz Męczennika miłości z Auschwitz. Choć nie był on w sensie ścisłym teologiem akademickim, to jednak jego myśl teologiczna charakteryzuje się ogromną głębią, a niektóre koncepcje do dzisiaj są inspiracją do dalszych poszukiwań i rozwiązań. Choć teologia Ojca Kolbego miała na ogół charakter praktyczno-duszpasterski, to widać, że Jej źródłem było przede wszystkim osobiste doświadczenie Boga, stąd niektórzy badacze widzą w nim także mistyka. Z kolei Jean Guitton nazwał Ojca Maksymiliana: „Teologiem i Logikiem wiary” (s. 6), bowiem potrafił z logiczną konsekwencją wyprowadzać z podstawowych prawd wiary wnioski dotyczące życia codziennego i apostołstwa.

Autor dysertacji przebadał pisma św. Maksymiliana Kolbego po kątem chrystologii. Tematyka to jest niezwykle aktualna i ważna, bowiem pozwala ukazać nauczanie Męczennika z Auschwitz w świetle centralnych dogmatów wiary chrześcijańskiej, jakimi są dogmat trynitarny i chrystologiczny. Dlatego trzeba pochwalić Ojca Bielenina za wybór takiej tematyki badawczej.

I. PROBLEMATYKA I STRUKTURA PRACY

1. Temat rozprawy i jego aktualność

Temat rozprawy brzmi: *Chrystologia św. Maksymiliana Marii Kolbego – problem właściwych relacji między Chrystusem a Maryją w pismach św. Maksymiliana Marii Kolbego.*

Na początku należy stwierdzić, że większość tekstów św. Maksymiliana koncentruje się na Osobie Najświętszej Maryi Niepokalanej i Jej roli w życiu Kościoła i poszczególnych chrześcijan. Z tego względu też większość opracowań dotyczących myśli teologicznej Ojca Kolbego ma charakter mariologiczny i maryjny. Powstaje jednak uzasadnione pytanie: jak często i w jaki sposób Ojciec Maksymilian pisze o Jezusie Chrystusie, Synu Boga i Synu Maryi?

Jak zauważa Autor dysertacji, na to pytanie dał odpowiedź już papież Paweł VI w swojej homilii podczas uroczystości beatyfikacji Ojca Maksymiliana Kolbego w roku 1971, stwierdzając, że „w mariologii Ojca Kolbego Chrystus zajmuje pierwsze, konieczne i wystarczające dla ekonomii zbawienia miejsce” (s. 8).

Jednakże kiedy zapoznajemy się z ogromną bibliografią kolbiańską zauważamy, że wątki chrystologiczne pojawiają się w opracowaniach myśli Ojca Maksymiliana dość rzadko (jedna praca magisterska na ten temat) i na ogół w sposób uboczny. Brak było dotychczas całościowego i pełnego opracowania tego zagadnienia.

Podjęta przez Ojca Piotra Bielenina rozprawa wpisuje się więc nie tylko w badania nad spuścizną teologiczną Ojca Maksymiliana Kolbego, ale także w badania nad polską chrystologią XX wieku na przykładzie tego wyjątkowego Świętego. Ponadto, jak wskazuje tytuł dysertacji, Autor spróbował w sposób szczególny zająć się *problemem właściwych relacji między Chrystusem a Maryją*. Podjął zatem próbę odpowiedzi na pytanie: jak Ojciec Kolbe ukazywał te relacje i na ile jego nauka jest aktualna w świetle nauczania Kościoła i współczesnej chrystologii?

Pośrednio omawiana rozprawa doktorska jest też odpowiedzią na pojawiające się czasami zarzuty dotyczące rzekomego mariocentryzmu Ojca Maksymiliana.

2. Struktura pracy

Pracę rozpoczyna bardzo dobrze napisany obszerny *Wstęp* (s. 6-13), w którym Doktorant przedstawia problematykę rozprawy, jej aktualność i cel oraz charakteryzuje bibliografię z której korzysta (zwłaszcza źródła). Następnie opisuje przyjętą metodę badawczą oraz przedstawia strukturę dysertacji.

Poza wstępem, praca składa z czterech rozdziałów, zakończenia oraz wykazu bibliografii.

Układ pracy jest jasny, logiczny i przejrzysty. Rozdział I (s. 14-50) nosi tytuł: *Predestynacja absolutna Chrystusa i Jego Niepokalanej Matki*. Autor wykazuje w nim, że myśl chrystologiczna i mariologiczna Ojca Kolbego wpisuje się we franciszkańską tradycję teologiczną, zwłaszcza w nauczanie chrystologiczne bł. Jana Dunska Szkota. Ojciec Bielenin w oparciu o pisma św. Maksymiliana wskazuje, że Ojciec Kolbe odwołując się nauki Doktora Subtelengo o prymacie Chrystusa i jego absolutnej predestynacji, włącza w tę perspektywę także Matkę Syna Bożego, której predestynacja była ściśle i logicznie związana z predestynacją Zbawiciela i tajemnicą Wcielenia Syna Bożego.

Rozdział II (s. 51-104) o. Bielenin poświęca na ukazanie kolbiańskiej nauki o Chrystusie jako Słowie Wcielonym i Synu Maryi Niepokalanej. W tym kontekście zostaje omówione Misterium Wcielonego Słowa oraz rola Maryi w realizacji Wcielenia, czyli Jej Boże macierzyństwo.

W rozdziale III z kolei Autor dysertacji skoncentrował się na zagadnieniu pośrednictwa w myśli świętego Maksymiliana. Rozdział ten został zatytułowany: *Chrystus Pośrednik a pośredniczenie Maryi*. Ukazując uniwersalny charakter pośrednictwa Jezusa Chrystusa O. Bielenin podkreślił przede wszystkim wymiar tego pośrednictwa w *acta et passa Christi* oraz wskazał na rolę tego pośrednictwa w życiu Kościoła. W tej perspektywie ukazał Maksymilianowską koncepcję pośrednictwa Maryi.

Wreszcie rozdział IV ukazuje Chrystusa w życiu chrześcijańskim. Autor z myśli teologicznej św. Maksymiliana wydobywa takie aspekty jak: wzorczość Chrystusa w stosunku do jego uczniów, kult Najświętszego Serca Jezusowego oraz chrystologiczne aspekty w Rycerstwie Niepokalanej, rozumianego jako środek do pełni życia chrześcijańskiego.

Uwieńczeniem omawianej rozprawy doktorskiej jest *Zakończenie* (s. 255-260), w którym Autor podsumowuje swe dzieło, formułując konkretne wnioski.

Rozprawę doktorską kończy obszerna bibliografia, obejmująca 20 stron (s. 261-280).

II. NAUKOWA WARTOŚĆ PRACY

1. Aspekt merytoryczny

Recenzowana praca jest oryginalnym opracowaniem tak sformułowanego tematu. Dysertacja, przybliżająca naukę chrystologiczną św. Maksymiliana jest osiągnięciem niezwykle twórczym i wypełnia lukę jaka do tej pory istniała w studiach dotyczących spuścizny teologicznej świętego Założyciela Niepokalanowa.

Najważniejsze walory rozprawy są następujące:

- 1) Autor daje w pełni odpowiedź na problem sformułowany w temacie dysertacji. Ukazuje naukę świętego Maksymiliana o Jezusie Chrystusie oraz wskazuje kolbiańskie ujęcie relacji między Chrystusem a Jego Matką.
- 2) Przedstawiona dysertacja jest bardzo cennym wkładem nie tylko w historię chrystologii, ale także we współczesną chrystologię, bowiem św. Maksymilian jest jednym z najbardziej znanych świętych, a jego myśli nieustannie są wykorzystywane we współczesnej literaturze religijnej i pobożnościowej. Autor dysertacji potrafił w oparciu o wnikliwą analizę pism św. Maksymiliana wydobyć i ukazać całościowy obraz Chrystusa i jego zbawczej misji oraz relacji jakie łączą Syna Bożego z Jego Niepokalaną Matką.
- 3) Cennym wkładem jest dokładne scharakteryzowanie i nadanie przez Doktoranta nazwy chrystologii św. Maksymiliana. O. Bielenin nazwał tę chrystologię „spekulatywno-mistyczną”. Uzasadniając takie określenie Autor dysertacji wskazał, że chrystologia św. Maksymiliana jest z jednej strony owocem refleksji teologicznej, ale z drugiej strony jest ona również owocem „intensywnego życia wiary i intuicji mistycznych” (s. 11). W tym kontekście należy też pochwalić Autora dysertacji za dostrzeżenie i wskazanie w twórczości Ojca Maksymiliana pewnej ewolucji i procesu dojrzewania jego

myśli chrystologicznej i mariologicznej, od ujęcia podręcznikowego zaczerpniętego z wykładów podczas studiów – po ujęcie spekulatywno-mistyczne będące owocem jego wysiłku intelektualnego i modlitwy.

- 4) Za świętym Maksymilianem Doktorant umiejętnie ukazuje zjednoczenie Maryi z Duchem Świętym od chwili Jej Niepokalanego Poczęcia, aż po Wniebowzięcie i Jej macierzyńską troskę o ludzi obecnie, gdy przebywa w niebie w obecności Trójcy Świętej. O. Bielenin podkreśla jednocześnie, że punktem kulminacyjnym tego zjednoczenia była tajemnica Wcielenia Syna Bożego i to Chrystus jest przyczyną tak ścisłego zjednoczenia Maryi z Trzecią Osobą Boską. W tym kontekście Doktorant dokonuje cennego doprecyzowania myśli kolbiańskiej. Stwierdza mianowicie, że Istotą Maryi jest Jej Niepokalane Poczęcie (Najdoskonalsze podobieństwo stworzenia do Stwórcy), a misją Maryi jest Jej Boże macierzyństwo (por. s. 80).
- 5) Za niezwykle cenny należy uznać sposób, w jaki o. Piotr Bielenin przedstawił kwestię pośrednictwa Chrystusa i relację tego pośrednictwa do pośrednictwa Maryi. Po przypomnieniu aktualnego nauczania teologicznego na temat pośrednictwa Zbawiciela (por. s. 105) Doktorant dokonał syntezy myśli kolbiańskiej w tej materii, podkreślając, że Założyciel Niepokalanowa pisze w sposób wyraźny o pośrednictwie ontologicznym i operatywnym Chrystusa, natomiast pośrednictwo aktualne jest mniej obecne w jego pismach (por. s. 112). W tym kontekście O. Bielenin przedstawił w sposób dojrzały koncepcje pośrednictwa maryjnego O. Kolbego, dostrzegając ewolucje tej koncepcji i jej zalety. W sposób dojrzały odniósł się też do pewnych słów krytyki, jakie były kierowane pod adresem niektórych sformułowań dotyczących kolbiańskiej wizji pośrednictwa maryjnego (por. s. 257-258).
- 6) Dużym walorem pracy jest to, że analiza, której dokonał O. Piotr Bielenin ma także wymiar praktyczny. Dotyczy to zwłaszcza rozdziału IV. Streszczeniem tej „chrystologii praktycznej” są słowa O. Maksymiliana zacytowane przez Doktoranta: „A cóż to jest uświęcenie? To nic innego, jak tylko wierne naśladowanie Pana Jezusa” (s. 188). O. Bielenin w sposób dojrzały ukazał tę kolbiańską „chrystologię praktyczną”, rozumianą zarówno jako naśladowanie

Pana Jezusa, Kult Jego Najświętszego Serca oraz rolę Pana Jezusa w stowarzyszeniu „Rycerstwo Niepokalanej”.

- 7) Bardzo pozytywnym aspektem omawianej pracy doktorskiej jest również to, że Doktorant, analizując pisma o. Maksymilian Kolbego, potrafił je zestawić i ocenić w świetle nauczania Magisterium Ecclesiae, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II, nie popełniając przy tym błędu ahistoryczności.

Osobiście nie mam uwag merytorycznych do omawianej dysertacji doktorskiej.

2. Nowatorstwo rozprawy

Recenzowana dysertacja jest opracowaniem oryginalnym i na wskroś nowatorskim. Choć twórczość teologiczna i mariologiczna św. Maksymiliana Kolbego była już przedmiotem licznych badań teologicznych, zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i w aspekcie zbiorowym (kongresy i sympozja kolbiańskie poświęcone różnym aspektom życia, działalności i twórczości ojca Kolbego), to jednak do tej pory brakowało całościowego opracowania zagadnienia chrystologii św. Maksymiliana na poziomie dysertacji doktorskiej.

Należy więc pogratulować tak Autorowi, jak i Promotorowi – o. prof. dr. hab. Zdzisławowi Kijasowi za podjęcia tego zagadnienia i tak rzetelne jego opracowanie.

Novum pracy polega przede wszystkim na wykazaniu, że nauczanie ojca Kolbego ma rzetelne podstawy dogmatyczne, a Maryja w myśli kolbiańskiej ukazywana jest zawsze w perspektywie trynitarniej i chrystologicznej.

Niezwykle cenne jest pokazanie, że ojciec Kolbe jest kontynuatorem myśli teologicznej bł. Jana Dunsza Szkota i to nie tylko w aspekcie nauki o Niepokalanym Poczęciu Maryi, ale przede wszystkim w nauce o absolutnej predestynacji i prymacie Chrystusa. Jak wykazał ojciec Bielenin, ta predestynacja obejmuje według św. Maksymiliana także Matkę Bożą.

Podjęty przez Doktoranta temat jest zatem aktualny i interesujący. Jest też cennym wkładem we współczesną teologię, i to nie tylko polską. Godne podkreślenia jest także to, że praca ma charakter inspirujący, zarówno w wymiarze teologicznym, jak i pastoralnym.

3. Aspekt formalny

Także od strony formalnej praca zasługuje na uznanie. Omawianą dysertację czyta się bardzo dobrze, gdyż została napisana językiem płynnym i poprawnym. Struktura pracy jest jasna i logiczna. Na szczególne podkreślenie zasługuje bogata, obejmująca 20 stron, bibliografia. Zapis bibliograficzny i przypisy zostały zrobione niemal perfekcyjnie.

Do strony formalnej pracy mam tylko drobne uwagi i sugestie. Uwagi te nie podważają jednak w niczym solidności niniejszego opracowania.

1. Czasami zdarza się, że odnosząc się do jakiegoś tekstu lub dokumentu, Autor w przypisie nie przywołuje tego właśnie dokumentu, lecz jakieś opracowanie. Np. na str. 25 Autor pisze: „Doskonale wyraża to bulla *Ineffabilis Deus* papieża Piusa IX [...]” W przypisie (nr 82) jednak nie ma tekstu ze wspomnianej bulli, ani odniesienia do niej, a jest podane tylko opracowania J.D. Szczurka. Podobna sytuacja występuje na str. 35, gdzie w tekście jest odniesienie do Konstytucji *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, a w przypisie (nr 123) znajdujemy odwołanie do książki R. Rosini’ego *Cristocentrismo*. Dla czytelnika stanowi to pewien zawód, bowiem oczekuje konkretnych tekstów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, które potwierdzają tezy przedstawione przez Autora Dysertacji.
2. Autor, odwołując się do teorii soteriologicznych uznających grzech pierwotny ludzi jako zasadniczą przyczynę Wcielenia i Odkupienia używa określeń: „koncepcja hamariocentryczna” (s. 23) oraz perspektywa „hamariocentryczna” (s. 33). Po pierwsze należałoby ujednolicić nazewnictwo. Po drugie, zastosowane określenie (pochodzące od greckiego słowa *αμαρτία* - grzech) raczej nie występuje w języku polskim i jest kalką zaczerpniętą z języka włoskiego, gdzie brzmi ono: *amartocentrismo*. Jeżeli Autor wprowadza ten neologizm to powinien przy pierwszym jego użyciu wyjaśnić w przypisie znaczenie tego słowa, a następnie stosować je zawsze w tej samej formie.

III. KWESTIE DO DYSKUSJI

Doceniając nowatorstwo oraz walory merytoryczne i formalne recenzowanej dysertacji pragnę sformułować dwie kwestie do szerszego omówienia i wyjaśnienia.

1. W omawianej dysertacji Doktorant przedstawił kolbiańskie modele pośrednictwa maryjnego i ich relacje do jedynego pośrednictwa Chrystusa. W tym kontekście zostało podkreślone, że Maryja jest Pośredniczką „do Chrystusa” oraz Pośredniczką „w Duchu Świętym”. Z kolei paragraf 3.4 rozprawy został zatytułowany: *Uczestnictwo Maryi w dziele Odkupienia (Współodkupicielka i Pośredniczka łask)*. Chciałbym zapytać, czy w pismach Ojca Maksymiliana można odnaleźć koncepcję (lub choćby intuicję) modelu „Maria in Christo Mediatrix” (Maryja uczestniczy w jedynym pośrednictwie Chrystusa, jest Pośredniczką „w Chrystusie”), jaką sformułował II Sobór Watykański w VIII rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (KK 60-62)?
2. Ojciec Maksymilian nawiązując do trzeciej zasady dynamiki Newtona stworzył oryginalny model ekonomii zbawienia. Akcja Boga Trójjedynego powinna spotkać się z odpowiednią reakcją stworzenia. Wtedy zbawienie się zrealizuje w życiu każdego człowieka. Odpowiedzią na miłość Boga do człowieka winna być bowiem miłość człowieka do Boga. W punkcie styku akcji Boga i reakcji człowieka jest Wcielony Syn Boży i Jego Niepokalana Matka. Czy ten model można wykorzystać dzisiaj w duszpasterstwie? Jeżeli tak, to jak Ojciec Doktorant by to uczynił, np. w duszpasterstwie młodzieży?

IV. WNIOSEK KOŃCOWY

Rozprawa doktorska o. mgra Piotra Bielenina jest owocem dojrzałej refleksji teologicznej. Doktorant z ogromnego zbioru pism św. Maksymiliana Marii Kolbego potrafił wybrać i właściwie przeanalizować teksty chrystologiczne dokonując twórczej i rzetelnej syntezy. Lektura dysertacji pokazuje, że Autor jest dojrzałym naukowcem, bowiem potrafi nie tylko zreferować przebadany materiał, ale także stawia pytania, formułuje problemy, weryfikuje je i daje trafną odpowiedź. Praca jest wyjątkowo solidna,

zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, czego wyrazem jest znikoma ilość uwag i sugestii.

Recenzowaną dysertację oceniam na ocenę bardzo dobrą i uważam, że spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie o. mgra Piotra Bielenina do dalszych etapów przewodu doktorskiego, postuluję wydanie wspomnianej dysertacji drukiem oraz uhonorowanie jej wyróżnieniem.

.....*Grzegorz Bartosik*.....
o. dr hab. Grzegorz Bartosik OFMConv, prof. UKSW

Warszawa, 10 sierpnia 2023 r.